

SARS e keteka mengwaga ya segopotšo

Tshwane, 14 Oktobore 2022 – Lehono, Ditirelo tša Motšhelo tša Afrika Borwa (SARS) di tlo keteka mengwaga ya segopotšo ye 25, go tloga ge e sa le e tlhongwa ka la 1 Oktobore 1997. Seboledi moketeng wo ke Mopresidente Cyril Ramaphosa.

SARS e be e tlhomilwe go tšwa go ditirelo tša motšhelo tša go kopanywa tša go arogana tša go thewa ka kgethologanyo ya pušo ya bathobaso, gammogo le Dikgoro tša Motšhelo wa Selegae le Khasetomo ka tatelano. Go ya ka molao, SARS ke setheo sa taolo sa mmušo ka go taolelo ya mmušo, gape ke setheo seo se šomago ka ntle ga tirelo ya mmušo. Molao wa SARS o tagafara setheo go:

- Koleka metšhelo yeo e swanetšego.
- Tiišetša obamelo ka botlalo ya metšhelo, Khasetomo le melao ya metšhelophahlogae.
- Fana ka ditirelo tša khasetomo le metšhelophahlogae tšeo di ka nolofatšago kgwebo ya maleba, gammogo le go šireletša ekonomi ya rena le setšhaba.

SARS gape e swanetše go fana ka keletšo go Ditona tša Ditšhelete le Kgwebo le Intasteri ka ga merero ya Motšhelo le Khasetomo.

Go tloga mathomong ge e tlhongwa, SARS e ge e tlhahlwa ke melawana ya Morero o Mogolo, wo o kgokaganywago le tagafara ya yona. Molawana wo o ra gore SARS le bao ba šomago gona ba koleka metšhelo go thuša mmušo go aga pušo ya konagalo go tšwetšapele ekonomi yeo e kaonafatšago maphelo a maAfrika Borwa.

Ge e sale e tlhongwa ka 1997, SARS mengwageng e kolekile R18 trillion, go kgontšhagala Morero o Mogolo wa SARS. Mmušo o kgonne go lefela batšofe, tlhokomelo ya bahloki, bagolofadi, le dithušo tša go fapana, gammogo le go fana ka dithoto le ditirelo tša motheo go setšhaba.

Ke ka lebakala dikoleka tša metšhelo ye gore dimilione tša bana ba sekolo ba kgona go tsena sekolo, maokelo a kgona go šoma, gape le kalafi e kgona go rekwa. Sekimi sa Bosetšhaba sa Thušo ya Ditšhelete tša Baithuti (NSFAS) se kgonthiša gore baithuti bao ba tlogago ba hloka tšhelete ya go tšwetšapele dithuto tša godimo go tšwa malapeng a go hloka ba kgona go tsena ditheong tša thuto ya godimo.

Leuba la Covid-19 le tlhotše tšhaparego e kgolo kudu maphelong a batho le setšhaba. Kimollo ya go feta R70-billion ya motšhelo e ile ya neelwa go bengmešomo le bašomi go thibela tahlego ya mešomo. Go filwe kimollo ya selegae ya kgwedi ka kgwedi ya R350 yeo e thušitšego dimilione tlalelong.

Palo ya R1.6 trillion, yeo e kolekilwego mafelelong a Matšhe 2022, e emetše palo ya go feta 9.9% tekanyo ya ngwaga ya kgolo yeo e kopantšwego, kगतलhanong le palo yeo e kolekilwego ke SARS ka 1996/1997 – R147-billion.

Phihlelelo ya poelo ka godimo e diregile ka lebaka thakgaselo e kgolo ya kelo, boikgafo le tsepelelo ya bašomi ba SARS go fihlelela Morero wa Godimo gore re kgone go aga naga ya rena. Se gape se tlhatsela gore SARS ke setheo se bohlokwa mo nageng ya temokrasi, gape ke bopaki bja go phela gore setheo sa mmušo se ka kgona goba setheo sa maemo a godimo lefaseng seo se dirago tagafara ya sona ntle le tšhitišo, ka bokgoni le phethagalo.

SARS e tšwelapele go fetoga go tloga go setheo seo se gatišitšego dipušetšo tša motšhelo tše milione, tša matlakala a 12, ao a bego a romelwa go balefela motšhelo. Dipušetšo tše, gammogo le diripana tše milione tša ditokumente tša thekgo, di be di bušetšwa le go bolokwa mabatong ka moka a meago e mentši go ralala le naga. Lehono, e tloga e sa šome ka pampiri, go dirišwa data, gape bontši setheo se šoma ka ditšiti le mekgwa ya sebjalebja.

Leeto la le legolo la mpshafatšo ya sebjalebja e laeditše phetogo ya setheo ya go šutha go tloga go mokgwa wa go šoma ka matsogo le mokgwa wa go thewa ka dipampiri, go ya go setheo sa go šoma ka tshepetšo ya elektroniki le ditšiti yeo e dirišago theknolotši go šoma le balefela motšhelo le bagwebi, ka nepo ya go fihlelela fao tirelo e kaonekaone ke yona fela e hlokegago.

SARS e tšwelapele ka thakgaselo ya yona ya goba ya sebjalebja, setheo se se kaone sa kgonagalo ya go hloka bosodi, ya go tshephagala gape ya go ratwa, yeo e fanago ditirelo ntle le go fiega, tekatekano goba kgethollo.

SARS, bjale ka ditheo tše dingwe tša mmušo, e hlatsile maitekelo a bosenyi ka mokwa wa bathokanoši bao ba amanego le dipolotiki. Go bile le tahlegelo e kgolo ya talente, kgatelelo ya bašomi, phuhlamo ya pušo, gammogo le tahlegelo ya tshepho go tšwa go setšhaba. Khomišene ya Dinyakišišo yeo e bego e eteletšwe pele ke Moahlodi Judge Nugent e ile ya thuša SARS ka dikgolego tša tlase le tletlolo.

SARS e šoma ka thata go fana ka tlhaloso ya maleba le tiišetšo go balefela motšhelo le bagwebi go fihlelela boitlemo bja bona bja semola. Leano la yona ke go fana ka setšo sa obamelo ka boithaopo yeo e hlokago gore balefela motšhelo le bagwebi ba ngwadiše bakeng sa motšhelo goba Khasetomo, go faela dipušetšo ka botshephegi gape ka nako, le go lefela metšhelo yeo e lefelwago ka botlalo ka letlatšikgwedi la maleba. Gape thušo enngwe e fiwa ka mananeo a thuto ya balefela motšhelo ya go tlhahla balefela motšhelo le bagwebi.

SARS e diriša saense ya data, bohlale bja ekišo le kgonagalo ya theknolotši go nolofaletša balefela motšhelo ka moka le bagwebi go kgona go obamela boitlemo bja

bjona bja semolao. Setheo se tšwelapele go kaonafatša bokgoni bja sona bja go kgesa le go arabela go mabaka a go se obamele. Re thatafaletša le go lefiša dikotlo tša godimo go balefela motšhelo le bagwebi bao ba kgethago go se obamele le go amana le ditiragalo tša bosenyi. Go ya le ditshepetšo tša lefase, SARS e nale phihlelelo ya data mo nageng le go rapalala le lefase go thuša setheo go kgona go kgesa le go tšea magato kgatlhanong le balefela motšhelo bao ba sa obamelego le digongwana tša disenyi go lwantšhana le go se obamele.

Leetong la yona la keteko ya mengwaga ye 25, SARS e leboga thušo ya thekgo yeo e amogetšwego go tšwa go ba taolelo ya motšhelo le khasetomo ba Swedish, ba taolelo ya motšhelo ya ka Australia le Canada, Kgoro ya Tšwetšopele ya Ditšhabatšhaba, le *Her Majesty's Revenue and Customs*.

Khomišinare Kieswetter o rile: “Mo mengwageng ye 25 yeo e latelago, re holofela mabaka ao “motšhelo o diragalago fela”. Se se ra gore SARS e tla itemogelo koketšo e kgolo ya tirišo ya data ya kago go tšwa go methopo ya leloko la boraro ya mo nageng le ya ditšhabatšhaa, gammogo le data ya tirišo le tsebo ya methopo yeo e sa tlhamegago. Go hwetšwa data go saense, merethetho ya khomphuthatlhakantšho ya go ithuta ka metšhene, le bohlale bja ekišo, balefela motšhelo ba tlo fihlelelwa ka nako.

Ponelopele ya rena ya 2024 ya “SARS ya sebjalebja SARS”, e leka ka maatla go thea motheo go moloko wo o tlogo wa taolo ya motšhelo, lefaseng leo dimotlolo tša kgwebo di šomago ka ditšitale ka koketšo e kgolo, ditetane ta boleng di tlhagišwago ka pontšhagalo, le tlhagišo ya sebele bjale ka motheo wa go tšweletša ditokelo tša motšhelo di tšeelwago sebaka ke ponagalo ya ekonomi.”

Moketekong wa mengwaga ntši, go tloga go swanetše go keteka tšwelelo ya setheo se se bohlokwa seo se šomago ka thata go kaonafatša maphelo a maAfrika Borwa ka go tlhagiša ditebogo go dimilione tša balefela motšhelo bao ba obamelago le bagwebi bao ba kgontšhago taetšo ya Morero o Mogolo.

Takatšo e botse ya keteko ya mengwaga ya segopotšo ye 25 go Ditirelo tša Motšhelo tša Afrika Borwa.

Go hwetša tshedimošo enngwe, ka kgopelo ikgokaganye le SARSMedia@sars.gov.za